

Recenzie

ČAPEK, Robert: Odměny a tresty ve školní praxi

Praha: Grada Publishing, 2014. 192 s. ISBN 978-80-247-4639-5

Otázky odmiern a trestov v škole sú staré asi ako školstvo samo, názory na ne sa však počas rokov menili. V súčasnej modernej spoločnosti vznikajú nové problémy, s ktorými si učitelia prostredníctvom tejto činnosti musia poradiť. Preto je zaujímavé a prínosné, keď mladí autori prichádzajú s novým pohľadom na odmeňovanie a trestanie v školskej praxi. Ešte cennejšie je, ak vyplýva z ich vlastnej praxe.

Takéto poznatky prináša aj nová publikácia Roberta Čapka z Univerzity v Hradci Králové. Ide o druhé, prepracované vydanie. Snahou autora je podľa jeho slov vyhnúť sa extrémnym situáciám v školách a venovať sa skôr tým, ktoré učiteľov najviac a bežne trápia, aby mohli poslúžiť ako príklad pre väčšinu učiteľov.

Jednotlivé kapitoly sú zrozumiteľne zoradené a veľkým prínosom je, že v nich nájdeme kazuistiky viažuce sa vždy ku konkrétnemu problému. Autor uvádza aj najčastejšie otázky a argumenty ostatných pedagógov, takže svoje úvahy sám stavia do konfrontácie a uvažuje o nastolených otázkach z viacerých hľadísk.

V úvode knihy autor rozoberá školské prostredie z hľadiska príčin nevhodného správania sa žiakov, authority učiteľa a jeho prístupu k žiakom. Učiteľ je podľa neho dôležitým vzorom správania sa pre svojich žiakov a nedostatky vo výchovno-vzdelávacom procese vo veľkej miere ovplyvňujú klímu triedy. V hľadaní príčin nevhodného správania sa žiakov v škole autor nezabúda ani na nedostatky v rodinnej výchove. Podotýka však, že mnohí pedagógovia nedokážu viesť s rodičmi vhodný dialóg o problémovom správaní svojich detí. Kritika učiteľov je prítomná aj v ďalších kapitolách. Naozaj sú aj na našich školách v mnohých otázkach niektorí učitelia tak málo kompetentní?

V ďalších kapitolách, ktoré sú jadrom tejto publikácie, sa autor venuje odmenám a trestom ako regulátorom správania sa žiakov a hodnoteniu žiakov. V ich úvode konštatuje, že odmeny a tresty patria ako behavioristický prístup medzi najbežnejšie výchovné prostriedky, no ďalej uvažuje aj nad tým, pričom uvádza citácie iných autorov, či je vôbec správne takýmto spôsobom správanie sa žiakov na základe odmiern a trestov modifikovať.

V kapitole Odmeny sa píše, že pozitívne hodnotenie je jedným z kľúčových prvkov moderného vzdelávania. Čitateľ v nej môže nájsť niekoľko podnetných rád ako k odmeňovaniu žiakov pristupovať. Autor upozorňuje na to, že učitelia majú tendenciu všimnúť si skôr negatíva žiakov, pričom pozitívne výsledky ostávajú bez povšimnutia. No zároveň dodáva, že nie je možné chváliť

čokoľvek a kedykoľvek. V ďalšej kapitole o trestoch sa dočítame o zásadách trestania, pričom obzvlášť zaujímavá je podkapitola o druhoch a postupnosti trestov, od pohľadu do očí, až po splnenie hrozby a predvedenie žiaka k riaditeľovi školy. Postupovať je teda nutné od miernejšieho k prísnejšiemu trestu.

Najčastejšie druhy problémového správania sa žiakov, a to situácie, keď si študenti navzájom radia, krádež v triede, agresivita žiakov, šikanovanie, žiacky humor a žarty, záškoláctvo, moderné technológie, triedna vzbura, alkohol a rušivé správanie sa žiakov, sú analyzované v rámci kapitoly o trestoch. Okrem riešenia, resp. trestania týchto problémových situácií, tu nájdeme aj možné príčiny takéhoto správania sa. A to je pre učiteľa nesmierne dôležité. Pochopenie nevhodného správania sa žiaka by malo predchádzať jeho trestaniu.

Hodnoteniu žiakov ako neoddeliteľnej súčasťou spôsobu uplatňovania odmien a trestov v škole je vymedzená samostatná kapitola. Medzi odborníkmi ide stále o veľmi živo diskutovanú problematiku. Ako autor konštatuje, hodnotenie má pre žiaka veľký význam a známky majú preňho oveľa väčšiu hodnotu, keď sú vysvetlené. Prikláňa sa teda k číselnému hodnoteniu na stupnici 1-5, no zároveň ho nestavia do opozície k slovnému hodnoteniu, upozorňuje na to, aby učitelia tieto druhy hodnotenia spájali a využívali známky v prospech žiakov. Učiteľov nabáda k tomu, aby sa nebáli dávať dobré známky a nedržali sa striktné aritmetického priemeru, pre žiaka je totiž oveľa dôležitejšie, aby mal daný predmet rád, aby ho práca na hodinách bavila. Autor navrhuje odmeňovať žiaka nie na základe prísne danej stupnice, ale na základe jeho vlastného pokroku, žiakov vzájomne neporovnávať a zamedziť aj tomu, aby sa porovnávali navzájom, zdôrazňuje individuálny prístup, namiesto štvorky a päťky navrhuje známku radšej neudelit' a namiesto produktu navrhuje hodnotiť proces, to znamená, zamerať sa na hodnotenie všetkých kľúčových kompetencií, nielen intelektových. Odmietá zbytočné memorovanie učiva bez toho, aby o danej téme žiaci premýšľali.

Myšlienky pozitívneho odmeňovania a odmietanie zbytočného traumatizovania žiakov známku sú veľmi podnetné. Podľa autora publikácie existuje stále veľa učiteľov, ktorí známku preceňujú a nehodnotia na základe jasných, vopred stanovených kritérií. Autor je zástancom humanisticky orientovaného prístupu k školskému hodnoteniu, čo je v súčasnosti moderné. Jeho tienistou stránkou však môže byť situácia, ak sa žiak s dobrou známku uspokojí a namiesto usilovnejšej práce bude pracovať ešte menej, alebo ak žiaci, ktorí dosahujú dobré známky vďaka intelektu zistia, že pre ich získanie sa stačí učiť menej ako dokážu. Takisto situácia, keď žiaci dostávajú jednotky z rôznych činností, napríklad za aktivitu na hodine, a na konci roka môžu mať dvojku či trojku z dôvodu horších vedomostí, môže byť riziková. Žiakom, predovšetkým

mladším, a ich rodičom sa ťažko pripúšťa horšia známka na vysvedčení, ak mali udelených veľa jednotiek. Tiež je náročné zamedziť vzájomnému porovnávaniu sa žiakov a pocitom krivdy, aj keď sa o to učiteľ zo všetkých síl snaží. Tieto stránky humanisticky orientovaného hodnotenia žiakov v publikácii chýbajú.

V ďalšej časti knihy, v kapitolách Meranie triedy a Výskum, nájdeme podnety ako získavať od žiakov spätnú väzbu a merať sociálnu klímu v triede. Ako autor zdôrazňuje, dôležité je nielen sociálnu klímu v triede odmerať, ale ju aj správne interpretovať. Poznatky z týchto kapitol pomôžu predovšetkým triednym učiteľom, ale nielen im.

V kapitole Mravná výchova v škole autor v stručnosti uvádza cieľ a zásady, resp. stratégie mravnej výchovy. Pripomína, že okrem vyžadovania mravného správania sa od žiakov by sami učitelia mali zásady mravnej výchovy uplatňovať v každodennom kontakte s deťmi. Výchovu k morálke spája s rešpektom a zodpovednosťou. V závere konštatuje, že uplatňovaním uvedených stratégií mravnej výchovy v súvislosti so správnou prácou s odmenami a trestami učiteľ v žiakoch podporuje autonómnú morálku, ak je sám príkladom.

V závere publikácie sú zaradené krátke kapitoly Suportívne vyučovanie a Byť dobrým učiteľom. Ide o charakteristiku suportívnych, teda podporujúcich vyučovacích metód a v závere o zhrnutie publikovaných myšlienok v desiatich bodoch pre dobrého učiteľa. Autor si je zároveň vedomý, že „dobrý učiteľ“ je ťažko definovateľný termín. V tejto súvislosti pripomína potrebu získavania spätnej väzby učiteľa od žiakov.

Recenzovaná publikácia je hodnotným príspevkom predovšetkým v oblasti didaktiky. Môže poslúžiť nielen študentom učiteľstva, ale aj pedagógom, ktorým osud ich žiakov nie je ľahostajný. Aj keď by možno s niektorými názormi autora nesúhlasili, podnecujú k zamysleniu sa a možno aspoň k malej zmene dobrým smerom vytváraním pozitívnejšej klímy v triedach a aj na školách.

Andrea Čonková
Pedagogická fakulta
Univerzita Komenského, Bratislava